

VOORAF

Dick de Jong

Het is een echte Hollandse zomer. Toch is deze anders dan vroeger. Als ik een - flink - aantal jaren terug door het gebied reed ontwaarde ik overal boerentuinen. Bloementuinen voor of naast de boerderijen, met daarin typische bij de boerderij behorende bloemen, zoals floxen, dahlia's, stokrozen. Bedoeld voor de sier, in de bloementuin en binnen op tafel. Nu komen bloemperken steeds minder voor en ik mis ze. Jammer, want ze vormden zo'n waardevolle aanvulling op de veelal wat sobere boerenerven. Misschien is het een goed idee om bij de herinrichting van de tuin eens aan die bekende boerenbloemen te denken. Ze maken het wonen en dus ook het leven een stuk kleurrijker.

DE BOERENTUIN

In de publicatie 'Het Boerenerv', van Joke Karelse-de Jong, staat het volgernde vedrmeld.

Aparte siertuin

Een siertuin gaf een zekere status aan het bezit. Daarom was een grote boer altijd eerder geneigd was een siertuin of een siergedeelte in de tuin aan te leggen.

Bij pachtboerderijen, kleine boerderijen en daggelderswoningen zal dit siergedeelte altijd bescheiden gebleven zijn. Soms stonden er wel dahlia's in een hoekje. De knollen gaan elk voorjaar de grond in en in het najaar er weer uit, om gedroogd en bewaard te worden tot het volgende voorjaar.

De siertuin lag altijd bij het woonhuis. Op sommige erven moest de groentetuin dus wijken voor de siertuin. De groentetuin verdween naar een zijkant of naar achter. In deze aparte siertuin waren ook weer de perkjes te vinden.

De aanleg van deze kleine perkjes met buxushaagjes is mogelijk beïnvloed door de renaissance tuinen, de grote mode op tuingebied bij de paleizen en buitenhuizen. De verschijningsvorm is echter zeer sterk vereenvoudigd. De geometrische vormen voor de perkjes werden overgenomen, maar de aanleg was lang niet altijd volledig symmetrisch. Het patroon van de perkjes harmonieerde veelal met de indeling van de gevel, zoals dat ook bij kastelen en buitenhuizen gebruikelijk was. De daar voorkomende lange zichtlijnen waren overbodig, want in het open landschap kon men overal heen kijken. Waterpartijen waren ook niet nodig;

in de omgeving is volop water aanwezig.

Na 1700 kwamen deze tuinen met perkjes in het hele land voor. In de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden zijn ze gebleven en karakteristiek geworden voor deze streek.

Het verhaal gaat dat door een palmboompje in de tuin te zetten men liet blijken volging te zijn van de Reformatie. Misschien was de buxus in deze tijd al een veel voorkomende plant in de tuinen van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden en is de toepassing om perkjes ontstaan door nieuwe invloed van buiten.

De tuinen bleven erg sober, naar de aard van de bewoners. De perkjes hadden heel eenvoudige vormen. En ornamenten kwamen zeker niet voor. De perkjes waren omgeven door grind en hadden een flinke tussenruimte. Vanzelfsprekend moest dat grind geharkt worden. Om de siertuin stond ook weer een haag, een hek of was er een sloot.

Niet alleen buxushaagjes omringden de perkjes, maar ook wel lage vaste planten, zoals zenegroen, engels gras, huislook, vetkruid. Grote keien of bakstenen als omranding kwamen ook voor.

De perkjes werden gevuld met lage één- of tweejarige planten zoals portulakken, viooltjes, (knol)begonia's, afrikaantjes, slaapmutsjes, zeepkruid, geraniums en dergelijke.

Rondom de siertuin, langs het hek

of de haag, was soms nog een rand met groenten of met allerlei vaste planten. Sterke planten die in het algemeen weinig verzorging nodig hebben, zoals dahlia, muurbloem, monnikskap, judaspenning, phlox, ridderspoor, stokroos, lavendel, keizerskroon, vingerhoedskruid (pijpenkop), lupine, gulden roede, pioenroos, hortensia, roos (rozenboompje), klimroos en herfstaster.

Alle genoemde planten kwamen voor, maar natuurlijk stond niet alles in elke tuin.

De planten stonden ruim van elkaar, eigenlijk min of meer solitair; alle kleuren en vormen naast elkaar. Er omheen werd de grond vaak nog netjes aangeharkt. Dit laatste is een groot verschil met een border, waar de planten dicht bij elkaar staan en op kleur of vorm gecombineerd worden.

Een sering ontbrak bijna nooit in de boerentuin, en ook een hulstboom werd vaak aangetroffen.

Als er taxus in de tuin voorkwam stond deze ver van het pad af, want de bessen en naalden daarvan zijn zeer giftig. Van de taxus werden vaak mooie dierfiguren geknipt. In de Vijfheerenlanden zijn daarvan nog enkele mooie voorbeelden te zien.

Heel fraai ogen soms de tuinen op de helling van een woonheuvel, waar de sloot op het laagste punt ligt en de tuin oploopt naar de boerderij.

In de slootwallen en onder de hagen staan vaak grote pollen sneeuwkllokjes in het gras.

Het geslacht **Dahlia** omvat tien soorten, die wild in Zuid-Amerika voorkomen. Oorspronkelijk kweekte men de knollen om ze te eten. Maar toen ze vergeten werden en niet meer werden gerooid begonnen de planten te bloeien. De dahlia's werden in 1872 in Nederland geïntroduceerd. Er bestaan intussen minstens 20.000 variëteiten.

Vlambloem of flox (**Phlox**) is een plantengeslacht van ± 70 soorten). Het Oudgriekse woord phlox betekent vlam. Waarschijnlijk vanwege de vlammend rode kleur van de wilde soorten. Ze komen voor als vaste plant, maar er zijn ook eenjarige soorten. In Noord-Amerika komen 27 soorten voor, waarvan er verscheidene in de 18^e eeuw naar Europa zijn gebracht. Uit deze soorten zijn meer dan duizend rassen ontwikkeld met overwegend rode bloemen, maar ook roze, witte, oranje, violette en blauwe.

De naam van de **Pioen(roos)** (Paeonia) gaat terug op de Griekse god van de genezing uit de antieke oudheid. Het is een tuin- en sierplant, maar pioenen worden ook gebruikt als snijbloem. De meeste soorten worden tussen de 0,8 en 1 m hoog en bloeien in mei en juni. De knoppen van pioenrozen scheiden een sap uit dat rijk is aan koolhydraten, waar mieren op afkomen.

De **Stokroos** komt uit Turkije en is in de 16^e eeuw naar Europa geïmporteerd. De plant doet het goed op arme kleigrond in landelijke en stedelijke omgeving en kent zeer veel verschillende kleurvarianten, in enkele en dubbele soorten. De donkere varianten doen het ook goed op zanderige grond. De stokroos gedijt het best op een luwe, warme en niet te vochtige plaats. Tegen een muur of schutting op het zuiden, want de plant houdt van zon. Bij droogte moet de plant extra water hebben.

Het geslacht **Hortensia** is vernoemd naar een vrouw, maar welke? Er wordt vaak verwezen naar Hortense de Beauharnais, dochter van keizerin Josephine van Frankrijk, maar die was nog niet geboren toen het plantengeslacht rond 1771 door botanicus Philibert Commerson van een naam werd voorzien. Vermoed wordt dat de bedoelde vrouw Hortense van Nassau was, dochter van Karel Hendrik Nicolaus Otto, Prins van Nassau-Siegen, die zelf heeft deelgenomen aan een expeditie rond de wereld.

Hortensia's zien we tegenwoordig nog het meest op de boerenerven. Op de foto staan ze zoals ze het best tot hun recht komen. Deels in de zon en deels in de schaduw. Dat doet een hortensia het liefst. Ook de tafel met stoelen staat hier op een schitterende manier. Gereed om er in de buitenlucht een maaltijd te gaan gebruiken. Zoals we het kennen in Italië of Frankrijk. Maar ook bij ons in de streek gebeurde dat voorheen ook heel veel in de zomer. Als er familie overkwam die elders woonde.

OPROEP

In de vorige editie vroegen wij al uw medewerking om informatie of artikelen of op een andere manier een bijdrage te leveren aan de inhoud van de nieuwsbrief. Het resultaat was helaas 'nul'. In de wetenschap dat herhaling soms wel resultaat heeft, hierbij nogmaals:

1. Heeft u artikelen of verhalen, die al dan niet aangepast, opgenomen kunnen worden.
2. Beschikt u over ideeën voor artikelen, die nader uitgewerkt kunnen worden.
3. Wilt u een stukje voorbereidend schrijf- of redactiewerk ter hand nemen.
4. Heeft u foto's over de boerderij of details daarvan, over het boerenwerk van eertijds, over het vee enzovoorts, alle foto's en prenten zijn welkom.
5. Wilt u misschien op afroep foto's maken van onderdelen of details van boerderijen of elementen daarvan, waarover de redactie dan een artikel schrijft.

Kortom: er is veel mogelijk; als de boerderij of het boerenbedrijf maar de hoofdmoot blijft ofwel het middelpunt van het verhaal of artikel is.

Drie verschillende levensbomen, waar best wat over te schrijven is... En zo is er veel meer te bedenken. In elk nummer van Boer & Hoeve is wel aandacht te geven aan een bouwkundig element van de boerderij. In de vorige editie staan veel voorbeelden opgesomd.

KOEIEN BIJ DE VLEET

Koeien bij de vleet, wat in deftige bewoording luidt: koeien bij menigte. Het woord vleet komt van de haringvisserij, waarbij niet te tellen is hoeveel haring er per keer dat het net wordt opgehaald wordt gevangen.

EXPOSITIE OVER ICONEN VAN HET PLATTELAND

Deze zomer reist de buitententoonstelling 'Iconen van het platteland, historische boerderijen op weg naar de toekomst' door Nederland. Van 30 augustus tot en met 1 oktober is de gratis toegankelijke tentoonstelling op bezoek bij Belevenisboerderij Schieveen in Rotterdam. De tentoonstelling schenkt op deze bijzondere locatie aandacht aan het verleden, het heden en de toekomst van de historische boerderij in de context van het veranderende platteland.

De tentoonstelling

Het platteland is volop in beweging. Het vormt het toneel voor grote maatschappelijke ontwikkelingen die bepalend zijn voor het Nederland van morgen. Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen zet de expositie 'Iconen van het platteland' de historische boerderijen op de kaart. De tentoonstelling laat zien hoe belangrijk historische boerderijen zijn voor het landschap en de regionale identiteit en wijst op de kansen die de herbestemming van boerderijen biedt voor het versterken van een leefbaar platteland.

Waar en wanneer?

Vanaf 30 augustus is de tentoonstelling te zien bij Belevenisboerderij Schieveen in Rotterdam, een levendige plek waar stad en platteland elkaar ontmoeten. De Belevenisboerderij is gelegen in een historisch polderlandschap aan de rand van Rotterdam dat deels is herontwikkeld tot natuur- en recreatiegebied. Met een sprekende vormgeving laat de expositie 'Iconen van het platteland' op deze bijzondere buitenlocatie zien dat agrarisch erfgoed waardevol is, ook voor generaties na ons.

Tip: Kijk tijdens uw bezoek goed om u heen: in de expositie zit een prijsvraag verstopt waarmee u kans maakt op een overnachting in een herbestemde historische boerderij!

Boerderij in beweging

Deze tentoonstelling vindt plaats in het kader van het programma Boerderij in beweging, een initiatief van het Boerderijenfonds en Agrarisch Erfgoed Nederland (AEN), in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en het Nationaal Restauratiefonds. Het zet zich in voor het gebruik van agrarisch erfgoed in de ontwikkeling en herinrichting van een leefbaar platteland.

Ga voor meer informatie over de expositie en de tentoonstellingsdata naar www.boerderijinbeweging.nl/expositie.

DE BEELDBANK

De monsterklus om alle (= zoveel mogelijk) boerderijen uit het werkgebied op de foto te zetten ligt achter ons. Althans voor de meesten van ons. Alleen bestuurssecretaris Paul Eikelenboom is er nog met grote regelmaat mee bezig: aanpassen, bewerken, toevoegen enzovoort. Of opzoeken en ophalen als er een vraag komt. De beeldbank is geen statisch geheel, maar een dynamisch collectie. En een collectie om heel trots op te zijn...

Zelf moest ik in het kader van een heel ander project onderlaats in Sliedrecht in de Kerkbuurt zijn. Dat is de rivierdijk tussen het centrum (vanaf de Stationsstraat) richting Baanhoek. Mij ging het om de hier soms erg dicht op elkaar staande bebouwing. Dat komt overigens door de prijzen van bouwgrond van eertijds: hoe dicht bij Rotterdam hoe duurder de grond, dus hoe meer je op een enkele kavel wilde bouwen.

Daarbij ontdekte ik dat hier en daar nog een – voormalige – boerderij stond, die niet was gefotografeerd voor het Beeldbank-project en dus ook niet was opgenomen in de fotoreeks, die daarvan is gemaakt. Vier ervan heb ik op de foto gezet en die treft u hier aan. Als er eens goed aandacht aan wordt geschonken kunnen we er misschien op dit stuk dijk nog wel tien vroegere boerderijen ontdekken. En juist foto's van dergelijke nu herbestemde boerderijen zijn belangrijk, want elke eigendomsverandering of elke vernieuwingsdrang van de bewoners kan zomaar onbedoeld weer een stukje boerderijcultuur wegnemen.

Een goed (in dit geval slecht) voorbeeld hiervan treffen we aan in het westen van Sliedrecht, tegen Papendrecht aan. Daar wordt hard en snel gebouwd. En alles wat er enkele jaren terug nog als boerderij stond, is verdwenen of gaat nog ten gronde aan de slopershamer. Jammer dat er niet wat meer benut is van wat er stond. Geïntegreerd in de nieuwbouw. Ook dat is een onderdeel van de verduurzaming, waar wij allemaal - de overheid nog het meest - zo vol van zijn!

PLUIMEN UITGEREIKT

Boerderij & Erf AKV is al enkele decennia actief op het gebied van het behoud van de boerderijen in hun werkgebied. In totaal staan er nog meer dan 2.700 boerderijen, waarvan veel zondermeer het predicaat 'parels van de streek' verdienen. Het gaat daarbij niet alleen om het behoud, maar ook om de manier waarop er met de boerderijen wordt omgegaan als deze leeg komen te staan. Of als hun bestemming verandert. Bijvoorbeeld als het boerenbedrijf wordt stopgezet. En dan gaat het niet alleen om de boerderij als gebouw, ook de bijgebouwen en de erven verdienen de aandacht van de stichting. Een van de manieren waarop de stichting aandacht vraagt voor de streekparels is het uitreiken van een pluim.

De uitreiking van de pluim in Hei- en Boeicop

Op de vorige pagina een foto van de uitreiking van een pluim in Hei- en Boeicop. In dit geval gaat het om een prachtige restauratie van een meer dan 100 jaar oud stoephok. Dit behoort bij de voormalige boerderij aan de Hei- en Boeicopseweg 152. Een boerderij, die is gerenoveerd en omgebouwd tot dubbele woning. Het stoephok is bijna geheel afgebroken en met de weggebroken stenen weer opgebouwd, waarbij het in dezelfde staat als voorheen is teruggebracht. De aan het water geleden stoephok beschikt nog over een stookplaats. Het was tot in de jaren 70 van de vorige eeuw in gebruik en is een van de drie nog resterende stoephokken in Hei- en Boeicop.

WAARDERING 2023

voor het respectvol in stand houden van agrarisch erfgoed

BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

▲ De bij de pluim behorende plaquette.

▼ De uitreiking van de pluim in Gouda.

De andere bijzondere waardering gaat naar de restauratie van de vroegere boerderij Gouderak-sedijk 77 in Gouda. In dit geval gaat het om een prachtige restauratie van een gemeentelijk monument uit 1874, dat intern is verbouwd tot woning. Het voorhuis van deze dwarshuisboerderij is opgetrokken van gele IJsselsteen, terwijl het achterhuis een pleisterlaag heeft. De kopgevels zijn voorzien van een fraai overstek met makelaar en aan de achterzijde is een stalen erker gebouwd. Het geheel vormt een ensemble met de ernaast staande fraaie schuur, een voormalige stal, en de erachter staande van golfplaten voorziene hooiberg. Deze boerderij, in het noorden van het werkgebied van de stichting, was in november 2022 te zien in het televisieprogramma Binnenstebuiten. Op de foto hierboven wordt de plaquette van de pluim uitgereikt.

HET DOODSHEMD: MATERIËLE CULTUUR

HET KABINET

Ooit stond er in elke rijke boerderij een kabinet. Een grote houten opbergkast, met vakjes en lades. Ze kwamen van oorsprong vooral voor in Spanje en Frankrijk, maar sinds de 16^e eeuw ook steeds meer in Nederland. Hun hoogtepunt lag tussen 1670 en 1740. Zoals wij ze kennen zijn het typisch Hollandse opbergmeubels. Ze werden vaak gemaakt van een kostbare houtsoort. Vaak eiken, waarbij ze nogal eens werden overschilderd in mahonietinten of anderszins. Ook kwam het voor dat het eikenhout werd gefineerd of dat ze werden 'geëikenhout' (voorzien van een laklaag die op eikenhout lijkt). Ze stonden op een voetstuk met bovenin twee deuren en onderin 3 laden. Op de veelal sierlijk gevormde kast stonden ter versiering kommen of kannen. Ze golden als een symbool van rijkdom en vooral voor de adel uit de 19^e eeuw was een kabinet een pronkstuk in het interieur.

NEDERLANDSE TRADITIE

Het kabinet had in veel boerderijen de functie van linnenkast. Die kast was eeuwenlang een statussymbool in ons land. Jonge vrouwen waren vaak jaren bezig met het prepareren van al hun linnengoed: hun uitzet voor als ze zouden trouwen. Deze schone nijverheid werd cultureel geprezen. Onderdeel van de linnenkast was vaak ook het doodskleed ofwel doodshemd. Dit kledingstuk maakte de jonge vrouw met de hand voor zichzelf en voor haar aanstaande.

DOODSKLEED

De doodskleden hadden een eenvoudig ontwerp, vaak een recht lang hemd met driekwart mouwen. De stof was vrijwel altijd linnen, omdat Nederland ooit de grootste vlasproducent ter wereld was. Het doodskleed werd voorzien van geborduurde initialen en het trouwjaar. Eenmaal af werd de naald vanuit bijgeloof ritueel verbrand. Jezelf geprikt hebben met de naald beloofde ook niet veel goeds.

Het kabinet in Museum De Koperen Knop.

TWEE KEER GEDRAGEN

De doodskleden werden twee keer gedragen: de eerste keer tijdens de huwelijksnacht en vervolgens werden de hopelijk met liefde gevulde kleden achter in de kast gelegd, in de hoop dat ze maar lang niet nodig zouden zijn voor de tweede keer: in de kist.

WAT NOG REST

De traditie heeft lang bestaan, maar is verloren gegaan na de Tweede Wereldoorlog. De memento mori van het doodskleed. Soms kun je zo'n oud linnen doodskleed nog wel eens tegenkomen bij een antiekzaak of kringloopwinkel. Ook hebben veel regionale musea doodskleden in hun collectie.

NOG MEER TRADITIE

Het doodshemd is nog maar een van de vele tradities die vroeger van toepassing waren als er iemand was overleden. De burendiensten, het afleggen, het aanzetten van de blinden, het bedekken van spiegels en schilderijen, het luiden en overluiden van de klok, de begrafenismaaltijd en nog heel veel meer.

Boerenland...

KOOL & VAN DEN TOREN

• deskundig
• vertrouwd
• persoonlijk

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Derpoststeet 65a 3966 AD Oud-Alblas • tel: 06-697556 • info@koolvandentoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

UITGAVEN VAN B&E AKV

Boer en Boerderij
€ 35,00

Hoeve, hofstee,
herbestemming € 14,95

Het behouden waard
€ 14,95

De Stee van Saan van Pieterse
€ 14,95

EEN UITGAVE VAN:

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57
2964 AT Groot-Amers
06-53759618
secretariaat@boerderijnerf.nl
www.boerderijnerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong | Buitendams 51
3371 BA Hardinxveld-Giessendam
06-22845889 | djtekst@planet.nl

GELEZEN OP EEN EXPOSITIE
OVER PLANOLOGIE

**Het boerenbestaan verdwijnt
steeds meer en maakt plaats
voor een stedelijk deken,
waarin natuur en recreatie
elkaar om ruimte bevechten.**